

KNJIŽEVNA FANTASTIKA

KONTRAST

BEOGRAD, JUN 2014/2024.

SADRŽAJ

REČ UREDNIKA / DRAGOLJUB IGROŠANAC – 4

TEMAT

BRKATI TRALFAMADORIJANAC ILI PISOAR KURTA VONEGATA / GORAN SKROBONJA – 9
KAKO JE KURT VONEGAT DOBIO INSPIRACIJU ZA PISANJE SF-A / DRAGOLJUB IGROŠANAC – 23
KO JE UBIO HARISONA BERDŽERONA (I ZAŠTO NIJE) / MATIJA JOVANDIĆ – 26
SVRAČJE NOGE, KURT VONEGAT / ILIJA BAKIĆ – 35
KLANICA PET ILI DEČIJI KRSTAŠKI RAT, KURT VONEGAT / NASTASJA PISAREV – 37
PISANJE SA STILOM / KURT VONEGAT – 39

PRIČE

2BRO2B / KURT VONEGAT - 44
LIFT / GORAN SKROBONJA – 52
PROSJAK / ILIJA BAKIĆ – 75
ZRNO / ADRIJAN SARAJLIJA - 79
RIBE HODAJU / PAVLE ŽELIĆ - 87
DUBRAVA / ZORAN JAKŠIĆ – 91
OBASUT POLJUPCIMA U NOĆI BEZ MESEČINE / IVAN NEŠIĆ - 110
DER EISENDRACHE / ALEKSANDAR ŽILJAK - 117
LJUDSKE VIBRACIJE / DARKO TUŠEVLJAKOVIĆ - 125
OČI BOJE BISKE / OTO OLTVANJI - 135
SUSRET PRED KUĆOM / ZORAN ŽIVKOVIĆ - 142

POEZIJA

POEZIJA SLOBODANA VUKANOVIĆA / ILIJA BAKIĆ, SLOBODAN VUKANOVIĆ – 149

ESEJI

PROPAST SVETA NIJE ŠTETA: MOTIV KATASTROFE U ROMANIMA DŽ. G. BALARDA / DEJAN OGNJANOVIĆ – 155

HRONOMOCIJA / ZORAN ŽIVKOVIĆ – 169

HETEROTOPIJA U *UBIKU* I *TAMNOM SKENIRANJU* FILIPA K. DIKA / MLADEN JAKOVljeVIĆ – 174

UTOPIJA I NEMOGUĆE: *GVOZDENA PETA* DANAS – ZORICA ĐERGOVIĆ-JOKSIMOVIĆ – 185

INTERVJU

RAZGOVOR SA MINOM D. TODOROVIĆ / RAZGOVAR VODIO ĐORĐE BAJIĆ – 197

RAZGOVOR SA SLOBODANOM VLADUŠIĆEM POVODOM ROMANA *MI, IZBRISANI* / RAZGOVAR VODIO PAVLE ZELIĆ – 200

ISTRAŽIVANJA

ZAŠTO JE DISTOPIJA TOLIKO POPULARNA KOD MLADIH? / KSENJA PRODANOVIĆ – 207

PRIKAZI

OKEAN NA KRAJU PUTELJKA, NIL GEJMEN / ĐORĐE BAJIĆ – 213

DVE MOGUĆE BUDUĆNOSTI (*ZOVITE JU ZEMLJA*, IVAN LUTZ; *DIGITALNI UGLJENIK*, RIČARD MORGAN) / ĐORĐE BAJIĆ – 215

ČISTOKRVNA AVANTURA (*SVA TESLINA DECA*, GORAN SKROBONJA) / ILIJA BAKIĆ – 217

UJEDINJENO KRALJEVSTVO POD ČIZMOM NACISTA (*BRITANSKO PITANJE*, JUDŽIN BERN I KIM NJUMEN) / ILIJA BAKIĆ – 219

VAMPIRI U SVETU SPEKTAKLA (*OGLEDALO ZA VAMPIRA*, ADRIJAN SARAJLIJA) / ALEKSANDAR JUGOVIĆ – 221

REČ UREDNIKA

Dragoljub Igrošanac

Tačno deset godina nakon pokretanja *Književne fantastike*, odlučili smo se da objavimo nova, izmjenjena izdanja prva tri broja našeg časopisa. Na takav korak smo se odlučili kako bismo svih deset brojeva objedinili u saobraznom formatu i ponovo ih učinili dostupnim čitaocima.

Ljubitelji fantastike, koji prate naš časopis od početka izlaženja, znaju da su prva tri broja objavljena u saradnji sa *Čarobnom knjigom* i da su rađena u formi knjiškog izdanja, dok su brojevi koje objavljujemo od 2017. godine kroz saradnju sa *Kontrast izdavaštvom*, štampani u formatu koji visinom i širinom podseća na format singl ploče.

Sadržajno mnogo značajnija razlika između prva tri i svih kasnijih brojeva, ogleda se u simboličnim temama uvedenim 2017. godine, u kojima nekolicinom kritičkih i teorijsko-esejističkih tekstova odajemo počast velikanima pisane reči, koji su svojim delima pisanim u ključu fantastike ukazali na neizmerne potencijale te vrste proznog stvaralaštva.

Novo izdanje prvog broja *Književne fantastike* posvetili smo Kurtu Vonegatu, predstavniku američke književnosti koji se krajem 60-ih godina prošlog veka, kulturnim romanom *Klanica*

pet (1969) pozicionirao kao predvodnik kontrakulture u Sjedinjenim Državama. Tokom celokupne stvaralačke karijere Vonegat se nalazio rastočen između ljubavi prema naučnoj fantastici i pokušaja da udovolji tadašnjoj književnoj kritici koja bi nemilosrdno diskvalifikovala svako delo u kome bi prepoznala žanrovske obrasce.

Vonegatov prvi roman *Mehanički pijanino* (1952) o svetu u kome su mašine zamenile ljudski rod, kritika je videla samo kao SF delo, a samim tim izuzeto je iz ozbiljnijih razmatranja. Nije vredelo mnogo što je Vonegat objašnjavao da je to delo napisao inspirisan onim što je video u *Dženeral elektriku*, kompaniji u kojoj je tada radio, i što je pisao o onome što već postoji. Kritika nije imala sluha. Slično je prošao i njegov drugi roman *Sirene sa Titana* (1959).

Poučen takvim iskustvima, Vonegat u kasnijim delima nije sledio klasične stereotipe naučne fantastike, ali je, koristeći se elementima žanra u kombinaciji sa satikom i humorom, na inovativan način uspevao da uputi efektanu društvenu kritiku i kritiku na račun celokupnog čovečanstva 20. veka. Takvim pristupom osvojio je naklonost mladih čitalaca i u isti mah, konačno, privukao pažnju stručne javnosti.

Čak i delima kojima se tematski potpuno udaljavao od naučne fantastike, svoju privrženost žanru projektovao je kroz lik SF pisca, Kilgora Trauta, koji se u čitavom nizu Vonegatovih prozih dela javlja, ponekad u glavnoj, a ponekad sporednoj ulozi. Taj fiktivni lik nadahnut je velikanom naučne fantastike Teodorom Stardženom, koga je Vonegat smatrao izuzetnim piscem, a koji je tokom celokupne karijere bio u nemilici kritike samo zato što je pisao u okvirima žanra.

O svim navedenim detaljima, kao i mnogim drugim pojedinostima iz stvaralačkog života Kurta Vonegata, podrobnije možete čitati u tematskom bloku koji otvara opsežan tekst Gorana Skrobonje o odabranim delima američkog pisca i njegovom stvaralačkom putovanju graničnim oblastima žanra. U tekstu „Brkati Tralfamadorianac ili Pisoar Kurta Vonegata“ Skrobonja govori o Vonegatovom strahu da bude svrstan među pisce naučne fantastike i bačen u fioku koju je većina književnih kritičara tretirala upravo kao pomenuti deo javnog toaletnog prostora.

Akcentat u tematu stavljen je na romane *Klanica 5* i *Kolevka za macu* (na srpski jezik preveden i pod nazivom *Svrache noge*), kao i na najpoznatiju Vonegatovu priču, „Harison Berdžeron“, o kojoj Matija Jovandić u opširnom tekstu piše kao o najproizvoljnije tumačenom i najtendencioznije citiranom Vonegatovom delu.

Pripremili smo i prevod teksta kojim se Kurt Vonegat obraća mladim piscima i savetuje ih kako da podignu kvalitet svog proznog izraza. Među izloženim savetima je i jedan o potrebi za što ekonomičnijim korišćenjem reči. A kao dobar primer kratkog i efektnog izraza navedena je Hamletova dilema „Biti ili ne biti“. Vonegatova priča koju smo, uz svesrdnu pomoć prevodioca Gorana Skrobonje odabrali za ovaj temat, naslovljena je još svedenijim (kodiranim) oblikom

te fraze – „2BR02B“, a sama priča postavlja pitanje vrednosti ljudskog života u društvu koje traži savršenu ravnotežu.

Na pomenutu Vonegovu priču nadovezuje se redovni prozni blok *Književne fantastike*. On je nešto drugačiji u odnosu na prethodno izdanje prvog broja našeg časopisa. Vrhunski majstor fantastike Zoran Jakšić je, umesto pričom „Bezdan“, u novom izdanju zastupljen jednom od svojih najpoznatijih priča „Dubrava“.

Druga izmena nije toliko drastična. Poznato je da se pisci kratkih priča ponekada ponovo vraćaju nekim od svojih omiljenih dela vođeni potrebom da iskažu nešto što prvobitno možda nisu uspjeli na, za njih, zadovoljavajući način. Tako smo uz novu inkarnaciju prvog broja *Književne fantastike* neočekivano dobili priliku da objavimo novu, ujedno i konačnu verziju priče „Oči boje biske“ Ota Oltvanjija.

Osim u navedenim pričama, ljubitelji dobre pisane reči moći će da uživaju u delima još šestorice poznatih domaćih autora fantastike: Zorana Živkovića, Gorana Skrobonje, Ivana Nešića, Adrijana Sarajlije, Darka Tuševljakovića, Pavla Zelića, kao i jednog od najistaknutijih hrvatskih autora fantastike Aleksandra Žiljka.

Esejistički deo časopisa donosi priloge Zorana Živkovića o kretanju kroz vreme u delima naučne fantastike, Dejana Ognjanovića o motivu katastrofe u delima Dž. G. Balarda, Mladena Jakovljevića o heterotopijskim prostorima u fikcionalnim stvarnostima Filipa K. Dika, dok Zorica Đergović Joksimović piše o utopijskom romanu *Gvozdena peta* (1908) Džeka Londona.

U bloku posvećenom intervjuima objavljeni su razgovori sa Slobodanom Vladušićem i Minom D. Todorović. Sa Vladušićem je povodom romana *Mi, izbrisani* razgovarao pisac Pavle Zelić, dok je sa Minom D. Todorović o fantastici za mlade i njenim romanima *Vir svetova* i *Gamiž* razgovor vodio pisac Đorđe Bajić.

Naš stalni saradnik, Ilija Bakić, u segmentu posvećenom poeziji, predstavio je crnogorskog poetu Slobodana Vukanovića, jednog od pionira među jugoslovenskim pesnicima koji su stvarali SF poeziju još 70-ih godina prošlog veka.

U ovom broju objavili smo i istraživanje koje je obavila novinarka Ksenija Prodanović Jelesijević o razlozima naglog porasta popularnosti distopijske književnosti među mladim čitaocima sredinom druge decenije novog milenijuma, u vreme kada je tekst i napisan. Sada nam je, međutim, svima poznato da će pravi bum distopijska književnost doživeti nakon 2020. godine, u kojoj smo se suočili sa *Kovidom-19*, što ukazuje na neupitnu vrednost i značaj ove vrste književnosti, naročito u vremenima kada se društvo nalazi pred velikim iskušenjima i kada mladi, ali i čitaoci svih drugih generacija, pokušavaju da pronađu objašnjenje za dramatičnu promenu načina života i percepcije stvarnosti.

Završni segment broja čine prikazi odabranih dela, a u ovom broju to su prilozima *Okean na kraju puteljka* Nila Gejmena, *Britansko pitanje* Kima Njumena i Judžina Berna, *Digitalni ugljenik* Ričarda Morgana, *Zovite ju Zemlja* Ivana Lutza, *Sva Teslina deca* Gorana Skrobonje i *Ogledalo za vampira* Adrijana Sarajlije.

Na kraju, valja naglasiti da su tekstovi štampani u ovom reizdanju pretrpeli minimalne promene u odnosu na izvorno izdanje iz 2014. godine i da nismo unosili nove podatke o onim izdanjima koja su u pojedinim tekstovima najavljena, a za koja sada, sa vremenskom distancom od deset godina, možemo reći da su već odavno objavljena.

Beograd, februar 2024.

TEMAT

BRKATI TRALFAMADORIJANAC ILI PISOAR KURTA VONEGATA

Goran Skrobonja

Karijera i delo Kurta Vonegata paradigmatični su za mesto i ulogu naučnofantastičnog književnog žanra u literaturi dvadesetog veka: danas slavljn kao veliki pisac „glavnog toka“, Vonegat je dugo bio svrstavan u pisce naučne fantastike zahvaljujući romanima koje je objavio na početku karijere. Veliki šeret i čovek sa nepogrešivim osećajem za ubistveni komentar, Vonegat je svojevremeno izjavio da je razlog za njegovo etiketiranje kao SF pisca prevashodno ležao u tome što je pisao o tehnologiji i njenom uticaju na budućnost, dok je „postojalo uvreženo uverenje da čovek ne može istovremeno da dobro piše, i da zna kako radi frižider“; takođe, pomenuo je da mu ne bi smetalo to što su ga trpali u fioku sa oznakom SF, „da većina kritičara tu fioku nije redovno tretirala kao pisoar.“

Pošto smo mi ipak ljubitelji fantastike, ovde ćemo se usredsrediti upravo na taj pisoar, odnosno na Vonegatova dela koja bi se mogla zaista nazvati naučnom fantastikom.

Poneka činjenica

Vonegat je poreklom bio Nemač, četvrta generacija emigrantske porodice Klemensa Vonegata, koji se negde oko 1850. doselio iz Vestfalije u Indijanapolis. Kurtov otac, Kurt Senior, bio je arhitekta i imao je svoju firmu

Kurt Vonegat

u glavnom gradu Indijane, a oženio se sa Edit Lajber, kćerkom lokalnog pivara, milionera. Imali su troje dece. Najstariji sin, Bernard, rođen je 1914; kćerka Alis 1917, a Kurt Junior – 11. novembra 1922.

Kurt je rastao u vreme kada su u Americi postojala snažna negativna osećanja usmerena protiv Nemaca, zahvaljujući minulom svetskom ratu („Prvom pokušaju čovečanstva da izvrši samoubistvo“, kako je kasnije rekao). Ova neprijatna atmosfera toliko je uticala na Kurtove roditelje, da su odlučili da ga vaspitaju bez ikakvog kontakta sa maternjim jezikom, književnošću, muzikom ili usmenim porodičnim predanjima. „Napravili su od mene tikvu bez korena kako bi dokazali svoj patriotizam“, kaže Vonegat.

Zahvaljujući ekonomskoj krizi koja je istopila porodično bogatstvo, Kurt je morao da pohađa državnu školu, i pokazalo se da je ta sredina na njega uticala blagotvorno. Od 1936. do 1940. godine je u gimnaziji uređivao dnevni školski list (*The Shortridge High School Echo*): za razliku od ostalih učenika, koji su pisali zadatke i sastave mahom za publiku koja se sastojala od jedne osobe – nastavnika, Vonegat je pisao već tada za široku publiku i već je posle 24 sata, kako kaže, mogao da zna da li je nešto „zasrao ili nije.“ On objašnjava svoje lako snalaženje sa rečima na sledeći način: „Prosto se ispostavilo da umem da pišem bolje od mnogih drugih. Svako ume da nešto lako radi i ne može da shvati zbog čega se drugi s time toliko muče.“ U njegovom slučaju, to „nešto“ bilo je pisanje.

Posle gimnazije, Vonegat se upisao na Univerzitet Kornel, i da je bilo po njegovom, postao bi arhitekta treće generacije, kao i njegov otac i deda. Međutim, Kurt Senior je bio toliko ogorčen što za vreme Krize nije mogao da zarađuje u svojoj struci, da je naterao sina da upiše „nešto korisno.“ Glavni Vonegatovi predmeti na studijama bili su hemija i biologija. A pošto je nastavio da piše uglavnom iz sopstvene zabave, nije imao profesore engleskog koji su mogli da utiču na njegov stil ili određuju šta da čita. Tako je i čitao i pisao „iz čistog uživanja.“

Vonegatove studije prekinuo je drugi pokušaj čovečanstva da izvrši samoubistvo. „Nije mi išlo kao brucosu“, kaže on, „pa sam se u januaru 1943. oduševljeno prijavio kao dobrovoljac.“ I mada su ga isprva odbili iz zdravstvenih razloga – na Kornelu je zakačio upalu pluća – kasnije su ga primili i poslali na specijalnu obuku, koja se praktično sastojala od studija mašinstva na Karnegijevom institutu za tehnologiju u Pitsburgu i Univerzitetu Tenesi.

I mada je obučen za tobdžiju na „hoviceru“ od 240 mm, Vonegat je izvršio kao izviđač u 106. pešadijskoj diviziji. Godine 1944. na praznik majki, Vonegat je dobio odsustvo i otišao kući samo da bi saznao da mu je majka prethodne noći izvršila samoubistvo. Edit Vonegat je zapala u duboku depresiju zbog izgubljenog porodičnog bogatstva i zbog toga što nije mogla da proda svoju prozu tada popularnim časopisima. „Izučavala je časopise“,

priseća se njen sin, „kao što kockari izučavaju formule na konjskim trkama.“ I mada je Edit dobro pisala, Vonegat kaže da „nije imala talenta za vulgarnost koju su zahtevali savremeni časopisi.“ Na svu sreću, dodaje, on je „bio krcat vulgarnostima“ tako da je kasnije uspeo da ostvari njen san prodajući priče magazinima kao što su *Collier's*, *Cosmopolitan*, *The Saturday Evening Post* i *The Ladies' Home Journal*.

Tri meseca posle majčine smrti, Vonegat je sa svojom divizijom poslat u Evropu, taman na vreme za poslednju nemačku ofanzivu u II svetskom ratu. Nemci su ga zarobili i poslali sa ostalim američkim zarobljenicima u Drezden, gde je radio u fabrici sirupa. Sirena za vazdušni napad oglasila se 13. februara 1945. i Vonegat je, sa još nekoliko zarobljenika i njihovim nemačkim stražarima, pronašao sklonište u spremištu za meso, tri sprata ispod klanice. „Dole je bilo hladno, i oko nas su visila trupla“, rekao je Vonegat. „Kada smo se popeli, grad je nestao. Spalili su čitav prokleti grad.“

Osamdeset teških engleskih bombardera napalo je Drezden u dva talasa ispustivši tone eksploziva i 650.000 zapaljivih bombi, stvorivši tako vatrenu kuglu koja se videla sa udaljenosti od 300 kilometara. Ujutro, 450 američkih *letećih tvrđava* B-17 ispustilo je nove bombe, dok su Mustanzi P-51 mitraljirali preživele na zadimljenom tlu. U napadu je izginulo oko 135.000 ljudi, više nego u Hirošimi i Nagasakiju zajedno. Ovaj traumatični događaj u mnogome će uticati na Vonegatovo stvaralaštvo i stavove prema životu, i biće okosnica njegove najpoznatije i najhvaljenije knjige *Klanica pet* (1969).

Vonegat i drugi preživeli zarobljenici naterani su da ulaze u podrume i izvlače leševe kako bi se predupredila zaraza. „Tipično sklonište“, priseća se Vonegat, „izgledalo je kao tramvaj pun ljudi koji su istovremeno umrli zato što im je srce otkazalo. Prosto, ljudi na stolicama, mrtvi.“ Tovarili su ih na kola i vozili u parkove, na veliki otvoreni prostor u gradu gde nije bilo krša i ruševina. „Nemci su potpalili pogrebne lomače i spaljivali su tela kako bi sprečili smrad i širenje bolesti. Bila je to strašno komplikovana potraga za uskršnjim jajima.“

Kada su ga oslobodile ruske trupe, Vonegat se vratio u SAD i oženio sa Džejn Mari Koks 1. septembra 1945. Mladi par se preselio u Čikago, gde je Vonegat pokušao da magistrira na antropologiji. Pošto mu na Čikaškom univerzitetu nisu prihvatili rad sa naslovom „Fluktuacije između dobra i zla u jednostavnim pričama“, zaposlio se kao publicista istraživačke laboratorije Dženeral elektrika u Šenektadiju. Uzgred, Čikaški univerzitet je 1971. konačno dodelio Vonegatu zvanje magistra antropologije za njegov roman *Svračje noge* (preveden i kao *Kolevka za macu*; 1963).

Dok je radio za Dženeral elektrik, Vonegat je počeo da šalje priče časopisima za masovno tržište. Prva njegova objavljena priča, „Report on the Barnhouse Effect“, pojavila se u časopisu *Collier's* 11. februara 1950.

Sledeće godine, dao je otkaz i preselio se na Kejp Kod, sa namerom da se isključivo bavi pisanjem, ali morao je ipak da prihvata i druge poslove – radio je kao nastavnik engleskog u školi, pisao za oglasnu agenciju i otvorio jedno od prvih prodajnih mesta vozila Sab u SAD. Prvi roman pojavio mu se 1952. Naslov mu je bio *Mehanički pijanino* (*Player Piano*).

Mehanički pijanino / Sirene sa Titana

U vreme objavljivanja *Mehaničkog pijanina*, postojalo je živo tržište za plasman kratkih priča i Vonegat to opisuje kao fliper: napiše priču, ubaci je u mašinu, i koliko god da se odbija unaokolo kao kuglica, na kraju završi u nekoj rupi.

Mehanički pijanino je bio prvi Vonegatov duži prozni rad, i svrstan je u kategoriju naučne fantastike samo zato što je govorio o veoma kompjuterizovanom društvu. To je, opet, bilo rezultat puke Vonegatove ekstrapolacije stvarnosti, u kojoj se nalazio dok je knjigu pisao. Tada je još radio za Dženeral elektrik, a u Šenektadiju, gde je živio, postojale su samo ogromne fabrike i ništa više. Još 1949. jedan od pogona za proizvodnju turbinskih lopatica bio je pod kontrolom računara, i nije bilo teško zamisliti budućnost u kojoj će sve kontrolisati male elektronske kutije. To samo po sebi nije izgledalo kao loša stvar, ali logičan Vonegatov zaključak bio je da će mašine koje budu upravljale svetom lišiti ljudska bića dostojanstva koje ona nalaze u svom radu. Pošto se nalazio u okruženju naučnika i tehničara, Vonegat je pisao o njima, i veliki letnji festival inženjera koji se održava u knjizi zasnovan je na stvarnom događaju – zaposleni u Dženeral elektriku okupljali su se jednom godišnje, zajedno sa stručnjacima iz konkurentskih firmi iz oblasti energetike, na ostrvu Asosiejšen i tamo u opuštenoj atmosferi razgovarali o poslu i struci. „Gledao sam te ljude kako rade“, kaže Vonegat, „jako dobro sam ih upoznao, odlazio sam na njihove žurke i tako to, pa sam ih sve lepo uvredio svojom prvom knjigom.“

Mehanički pijanino je 1954. objavljen pod nazivom *Utopija 14*, da bi 1966. ponovo bio štampan pod prvobitnim naslovom, samo sa novim predgovorom. „Veselo sam maznuo zaplet iz *Vrlog novog sveta*“, kaže pisac, „čiji je zaplet bio veselo maznut iz romana *Mi Evgenija Zamjatina*.“

Drugi Vonegatov roman, *Sirene sa Titana* (*The Sirens of Titan*) pojavio se punih sedam godina posle *Mehaničkog pijanina*. Ta knjiga je začeta, priseća se Vonegat, na nekoj žurci, kada mu je urednik iz izdavačke kuće rekao: „Zašto ne napišeš još jednu knjigu?“ Vonegat je rekao: „Pa, imam ideju za jednu.“ „Ispričaj mi“, rekao je urednik, pa su otišli u drugu sobu. „Nisam imao nikakvu ideju za knjigu“, kaže Vonegat, „ali počeo sam da govorim i ispričao mu sadržaj *Sirena sa Titana*. Svaka majka najviše voli dete koje je rodila spontano, prirodno. *Sirene sa Titana* su takva knjiga.“

Kritičar Dž.K. Volf je u *Žurnal*u popularne kulture rekao da *Sirene* nije moguće čitati kao puku eskapističku prozu, „jer nas one neprestano privlače natrag individualnom ljudskom elementu i neumitnoj stvarnosti besmislene i surove smrti, bilo to na Marsu, Titanu, Merkuru ili Zemlji. Vonegat sugerije da ta stvarnost prati čoveka gde god da ode, šta god da čini...” Ovaj roman je posejao seme tema koje će se iznova i iznova pojavljivati u kasnijim Vonegatovim delima: vidimo jalovost pokušaja da se promeni svet, što za rezultat ima neophodnost promene u pojedincu; fatalnost potrage za smislom izvan sebe, kada je odgovor zapravo deo ljudske prirode; i uzdizanje glavnog lika do novih nivoa spoznaje kroz potragu za smislom ljudskog postojanja. Iako danas može da se čita kao tipičan SF roman iz zlatnog doba američke naučne fantastike, *Sirene sa Titana* kroz avanture zlehudog glavnog junaka Konstanta nagoveštava determinizam, koji će biti snažno prisutan u *Klanici pet* i potonjim Vonegatovim knjigama. Šta god da čini, Konstant ne može da izmeni svoju sudbinu i mora da je prati po Sunčevom sistemu, kao marioneta vođena koncima sudbine, da bi na samom kraju knjige shvatio da je, uprkos svim udarcima i padovima, srećan što je živ.

Konstantove avanture bile su inspirativne za rok-muzičare – Al Stjuart ih je pretočio u pesme, a pokojni Džeri Garsija je otkupio prava za snimanje filma po romanu *Sirene sa Titana*. Govorka se da će taj projekt ipak biti realizovan, i da će scenario za film uraditi Robert Vide, koji je izvrsno prilagodio Vonegatov treći roman, *Majka noć (Mother Night)*, za veliki ekran.

Svračje noge

Treći Vonegatov roman *Majka noć (1961)* ne može se svrstati u naučnu fantastiku. Govori o američkom dramskom piscu koji se zatekne u Nemačkoj u trenutku izbijanja II svetskog rata, i umesto da se vrati u SAD, ostaje u nacističkoj Nemačkoj zbog ljubavi prema svojoj nevesti, Nemici. Tamo postaje dvostruki špijun i tek pred kraj života, bez obzira na to što su njegove aktivnosti ostale neotkrivene, predaje se izraelskim specijalcima koji ga vode u Izrael na suđenje zbog ratnih zločina. Za razliku od prva dva, žanrovska romana, *Majka noć* ne sadrži toliko vremenskih skokova, linearniji je i može se okarakterisati kao „konvencionalnija” knjiga. Ali ovaj roman, po rečima Majkla Vuda (*New York Review of Books*) predstavlja „pokušaj da se užas razmatra kroz smeh, pošto smeh, od svih naših neprikladnih reakcija na potpuni, smrtonosni užas, izgleda najmanje neprikladan, najmanje nehuman.” Upravo ova kombinacija užasa i smeha biće prisutna u *Klanici pet*.

Međutim, Vonegat se vratio žanru (ali, opet, samo kao „sredstvu”, ne kao cilju) u romanu *Svračje noge* objavljenom 1963.

Za Vonegatovu karijeru ova knjiga je bila prelomna. Poznati pisac Grem Grin rekao je za *Svračje noge* da je „jedan od najbolja tri romana

godine, koji je napisao jedan od najsposobnijih živih autora." Od „kultne“ figure, Vonegat je najednom postao popularan pisac, i ova knjiga možda je najčitanije njegovo delo među mladim čitaocima. Pošto su mladi najčešće nosioci „kontrakulture“, roman *Svrache noge* privlačan je za njih zbog toga što kao knjiga, svojim poigravanjem jezikom i simbolima kontrira gotovo svakom aspektu kulture savremenog američkog društva.

Pripovedač govori o tome šta su izvesni značajni Amerikanci radili upravo u trenutku kada je na Hirošimu bačena atomska bomba. Zahvaljujući korespondenciji sa troje dece pokojnog Feliksa Honekera, nobelovca i takozvanog „oca atomske bombe“, stvara portret tog čoveka i saznaje da se u tom odsudnom trenutku Honeker igrao parčetom kanapa, praveći od njega „svrače noge“ – i da je njegov najmlađi sin, kome se ovaj ranije nikada nije obraćao, bio preplašen kada mu je tata došao, cimajući kanap tamo-amo, sa rečima: „Vidi svraku! Vidi noge!“

Dalje saznajemo da se Honeker u noći svoje smrti „igrao“ u kuhinji, sa malo vode i leda. Pošto mu se izvesni pešadijski general požalio na blato, Honeker je izolovao kristale leda na takav način da voda sada može da se zaledi i na prilično visokoj temperaturi. Taj pronalazak nazvao je *led-devet*, a porodični pas, koji je liznuo vodu iz svoje činije i tako uneo u sebe komadić *leda-devet* potpuno se zamrznuo. Honekerova deca su među sobom pažljivo podelila ovaj poslednji naučnikov „dar“ čovečanstvu.

Posle Honekerove smrti, knjiga prati ono što se dešava sa njegovom decom, i *ledom-devet*. Najstariji sin, Frenk, postaje desna ruka Manzana, predsednika malog karipskog ostrva San Lorenzo. Sestra i mlađi brat dolaze mu u posetu kako bi čestitali Frenku na predstojećem braku sa lokalnom seks-bombom, i ubrzo se otkriva da je Frenk sebi kupio položaj komadićem *leda-devet*, kojim Manzano vrši samoubistvo, kako bi Frenka imenovao za svog naslednika. Ovaj odbija tu odgovornost i nudi funkciju pripovedaču. Dok njih dvojica pokušavaju da se potajno ratosiljaju zamrznutog Manzanovog leša, narator shvata koliko je *led-devet* postao dostupan drugima. Mlađi brat, Njut, kepec, platio je svojim delom nekoliko ludo provedenih noći sa ruskom cirkuzantkinjom, koja je takođe kepec. Sestra koja nije mogla da nađe muža, jer je visoka dva metra, svojim delom kupila je sebi zgodnog fizičara. Događaji konačno dobijaju neizbežan zaključak – zamrzavanje vode i života na čitavoj planeti.

Roman *Svrache noge* je neverovatno zabavna fantazija, koja se prevashodno bavi lakomislenom neodgovornošću nuklearnih naučnika, a posebnu pažnju u ovom romanu zaslužuje tzv. *bokononizam*. Reč je o religiji zasnovanoj na lažima koju je na San Lorencu smislio čovek po imenu Bokonon, kako bi siromašnim stanovnicima ostrva pružio nešto vredno življenja. Onda je, u dogovoru sa ostrvskim liderom, stavio tu religiju van zakona i dobrovoljno otišao u izgon, kako bi ova religija dobila na značaju. Kroz

Svračje noge provlače se Bokononove izreke (kalipsa) i pasaži iz *Knjiga Bokononovih*. Očigledno je Vonegatovo sprdanje sa svim formama institucionalizovane vere i stav da je sve to samo foma (po Bokononovom rečniku, „nezlobiva laž“).

Od prvog izdanja pa do danas, roman *Svračje noge* se nalazi na listama za čitanje knjiga u američkim koledžima i predstavlja obaveznu lektiru kako za ljubitelje naučnofantastičnog žanra, tako i za sve one koji tragaju za načinom da formulišu svoje nepristajanje na nametnute autoritete, bili oni socijalni, naučni ili verski. Zahvaljujući ovoj knjizi, Vonegat je stekao ugled pisca koji ume da iskaže jednostavne i istinite odgovore na teška pitanja vezana za položaj čoveka u vaseljeni koja ga okružuje, na duhovit, efektan i pre svega prijemčiv način. Roman *Svračje noge* je tako svojevrstna najava dela koje svi bez razlike smatraju Vonegatovim magnum opusom, sa naslovom *Klanica pet*.

Klanica pet

Vonegatu je trebalo više od dvadeset godina da konačno napiše knjigu o bombardovanju Drezdena. *Klanica pet* je priča o Biliju Pilgrimu koji je, baš kao Vonegat, bio nemački zarobljenik u Drezdenu za vreme napada na grad. Pilgrim pokušava da izađe na kraj sa doživljenom traumom kroz vremenska putovanja na planetu Tralfamador (koja se prvi put pominje još u *Sirenama sa Titana*). Tralfamadorijanci su kadri da sve vreme – prošlost, sadašnjost i budućnost – sagledaju istovremeno.

Klanica pet je relativno kratka knjiga, a razlog za to je, po Vonegatovim rečima, „nemogućnost da se išta inteligentno saopšti o jednom masakru. Svi treba da budu mrtvi, da nikada više ništa ne kažu niti požele.“ Objavljena je 1969. u jeku američke „policijske akcije“ u Vijetnamu, i dočekana je na studentskim kampusima sa oduševljenjem. Istovremeno, neke gimnazije u Americi zabranile su, pa čak i organizovale spaljivanje *Klanice Pet* zbog skarednog jezika (na jednom mestu pominje se reč *motherfucker!*). Podnaslov knjige je *Dečji krstaški pohod*, zbog toga što je Vonegat, sa vremenske distance, shvatio da su vojnici sa obe strane bili zapravo deca, nezrela i nesposobna da shvate ratni užas.

Uz rekapitulaciju ranijih tema i pominjanje likova iz drugih knjiga (Kilgor Traut, Eliot Rouzvoter i Hauard Kembel Junior), Vonegat u jednoj knjizi daje sve ono što je i ranije pokušavao da kaže o čovečanstvu; uz crni humor, urođeni pesimizam i posebnu vrstu saosećanja, Vonegat traži od svojih čitalaca da se ne odriču humanosti, čak ni kada su suočeni sa potencijalnom propašću – nudeći kao primer Lotovu ženu koja je pretvorena u stub soli zato što se usudila da se osvrne prema starom domu. Ne treba zaboraviti da je godina objavljivanja *Klanice Pet* bila ista ona godina kada